

SAAPASNAHKATORNIIN JA AIVOSTA JÄRJEN POIS

”Perkele, joka käy ympäri kuin kiljuva jalopeura, puhallellen myrkyä maailmaan, on myös näiden naapuristen sydämessä sytyttänyt vihan ja vainon liekin. Se ensin vienosti pilkahteli risurykelmässä, mutta leveni ja kohosi pian hirveäksi kaskenpaloksi. Ensin oli se kuin pieni kärpänen, mutta kasvoi ja paisui kuin syötissä härkänen ja peitti synkeällä savullansa taivaan valon.”¹ Tällä tavalla *Seitsemän veljeksien* lukkari aloitti sovintopuheensa toukolaisten ja Jukolan veljesten välillä kirjan viimeistä edellisessä luvussa.

Kolme vuotta sitten minua pyydettiin puhumaan erääseen tilaisuuteen, jonka teemana oli tieteidenvälisyys. Minun piti käsitellä vuoropuhelun mahdollisuutta eri tieteiden välillä. Kuten tavallista ilmapiiri oli rauhallinen ja lempeä, tai siltä se ainakin tuntui. Tässä jonkun osanottajan nimetön palautelomake esiintymisestäni:

Se lakityyppi selitti ylimielisesti (todella huonosti) mille historia tai teologia perustuu (ja käsittäen sen kaiken väärin), ilmiselvästi tietämättä mitään siitä mitä hän ”selitti” niin pitkästi, samalla kun osanottajien joukossa oli asiantuntijoita, jotka olisivat voineet helposti tarjota paljon informatiivisempia ja paikkansapitävämpiä esityksiä niistä aiheista, joilla hän kerskui. Hän teki minun vihaiseksi.

Jotkut työtoverit ovat saaneet vielä vihaisempaa palautetta, joten ei siinä mitään. Silti minua rupesi tuossa kohdassa vaivaamaan laajempi kysymys. Onko olemisesta täällä ennestäänkin kylmillä rämeillä ja soilla tullut jotenkin kauttaaltaan epämiellyttävää, kärttyistä ja kiukkuista? Eikä vain meillä Suomessa, vaan koko maailmanpiiri tuntuu olevan täynnä piin haisua ja tulikiven kaasua. Pämpät ovat möränneet jo jonkin aikaa, erityisesti tietenkin sosiaalisessa mediassa.

Itse heräsin tähän todellisuuteen vasta viime vuonna. Golden Globe -gaalassa kuultiin, että Yhdysvaltojen tuleva presidentti on pilkannut toimittajaa – matkimalla eleillään tämän fyysisistä vammaisuutta. Viikkoa aiemmin oli uutisoitu, että helsinkiläinen kunnallispolitiikko oli Facebookissa ehdottanut liikaa lisääntyvien afrikkalaisten pakkosterilointia sekä sianveren ruiskuttamista hyökkäävien muslimien päälle. Kymmenvuotias tyttärenti latasi nettiin videon, jossa hän näytti, miten piirretään hauska letti. Todella nopeasti video sai 145 kommenttia tyyliin: ”kasva vitun pentu ja tuu takas viiden vuoden pääst”.

Mitään aikaa tuskin kannattaa yrittää kuvata vain yhdellä sanalla, mutta viime vuonna yksi tuli vastaan kovin monesta suunnasta: viha. Voisi kuvitella, että olojen muuttuminen ankarammiksi olisi päinvastoin omiaan kehittämään ihmisissä huolenpitoa ja välittämistä. Ajatellaan vaikka kuvia Syyrian tuhotusta Alepposta. Syystä tai toisesta toisen suuri hätä tuntui saavan aikaan sitäkin

suurempaa vihaa. Ajattelun aiheena viha on hyvin epämääräinen ja laaja, mutta haluaisin silti keskustella siitä. En voi ainakaan toistaiseksi sanoa tietäväni reittiä vakavampaan teoreettiseen työhön. Mitään selvää pulmaakaan ei ole tarjolla, kyse on vasta siitä, miltä tuntuu.

Vihan ajankohtaisuuden jokainen on voinut viime vuosina havaita seuraamalla tavallisia uutisia. Kummallista oli vihan hyvin nopea ilmaantuminen kuin tyhjästä ajan yleiseksi nimittäjäksi. Vielä hieman aiemmin oli vaikuttanut siltä, että ihmisistä on tulossa melko välinpitämättömiä lähes kaikesta muusta paitsi omasta edustaan. Nyt melkein mikä tahansa pieni asia saattoi kiihottaa mitä suurinta tuohtumusta ja saada aikaan massiivisen ilkeysvyöryn. Samalla voitiin kyllä havaita, että viha aiheutti myös syvää yleistä huolta.

Entä mihin tultiin politiikassa? Kansainvälisissä suhteissa tämänkeväiset diplomaattien karkotukset näyttävät renessanssihovin hienostelulta verrattuna siihen, mitä trumpismin ja putinisin välille kehkeytyvä liitto voi vielä saada aikaan. Katutasolla eli niin sanotussa kunnallispolitiikassa vähemmistöjen ja ylipäättään heikompien panettelu ja ivaaminen näytti jo hetken aikaa tulleen täysin hyväksytyksi. Tilanne varmasti kertoi siitä, että vihan panokset ja potentiaali ovat pitkin matkaa kasvaneet jo jonkin aikaa. Politiikassa ei toki koskaan ole ollut kyse vain ”yleisestä hyvästä”, joka koetaan ja jaetaan julkisuuden piirissä. Nyt taustalla tuntui kuitenkin vaikuttavan todellinen pelko, joka ilmeisesti on luonteeltaan hyvin yksityistä ja henkilökohtaista ahdistusta. Epäselvästä elämästä oli yhä vaikeampi selvitä.

Toisaalta, kertoiko tilanne myös siitä, että yhteiskuntien hallitsemisessa olisi huomaamatta ruvettu kokeilemaan kokonaan uudentyyppisiä tekniikoita? Niin kylmä sota Yhdysvaltojen ja Neuvostoliiton välillä kuin taannoinen yhteiskuntaluokkien välinen kamppailukin perustuivat teräviin viholliskuviin. Niitä koskeva ajattelu puolestaan oli ”ratkeamattomien ristiriitojen” selkeätä teoreettista analyysiä. Nykyään näyttää päinvastoin siltä, että vihan kohde voi jäädä politiikassa vaikeaselkoiseksi ja itsessään merkityksettömäksi. Ikään kuin pidettäisiin mahdollisena, että silkasta ahdistuksesta voidaan muokata jotakin käyttökelpoista pitämällä sitä tarkoituksella epämääräisyyden tilassa. Näyttää siltä, että huomio on kiinnittymässä ihmisiä vihastuttavien epäkohtien sijasta heidän vihaisuuteensa ”puhtaana kykynä” – että voisiko tosiaan jonkinlainen herkkä valmius kiukustua milloin tahansa ja mistä tahansa syystä olla yhteiskunnan kannalta hyödyllistä?

Jos tarkoituksena ei ole eritellä asioita, kuten esimerkiksi vihan syitä, voiko silloin tieteellä, tutkimuksella, teorialla ja analyysillä olla mitään suurta osaa tässä pelissä? Jo se, että ihminen tulee tietoiseksi ahdistuksensa syistä, saattaa alkaa jarruttaa tunne-energian tuotantomekanismeja hänessä. Onko tarkoitus päinvastoin lisätä vihaa?

Jonkin aikaa sitten keskusteltiin downshifistaajista. Hankittuaan paljon rahaa, downshifistaajat olivat huomanneet, että se ei tee onnelliseksi. Siksi he käytännöllisen järjen parhaiden perinteiden mukaisesti lakkasivat haluamasta sitä. Markkinatalous kuitenkin toimii siltä pohjalta, että tarkemmin määritellyistä käyttökohteista irrotetun rahan halua ei kyseenalaisteta. Rahatalous on pohjimmiltaan halun taloutta, yksilön halun ottamista yhteiskunnalliseen käyttöön. Tällä lailla sarvipää Mammona voi sitten alkaa ajella ”ihmissukua maan-äärestä maan-ääreen kuin susi lammaslaumaa”.² Siksi Elinkeinoelämän valtuuskunnan taholta downshifistaajia arvosteltiin ankarasti: he rapauttavat yhteiskuntamoraalia. Ehkä viha toimii tässä suhteessa samalla tavalla kuin halu: kohteiden sijasta on keskityttävä itse kykyyn ja voimistettava sitä.

Toista kautta vaikuttaa siltä, että myös teoreettisen työn – tutkimuksen ja ajattelun itsekritiikin mielessä – olisi syytä selvittää välejä juuri vihan kanssa. Juhlimme viime vuonna sitä, että sata vuotta sitten Lenin ja Trotski, epäilemättä vihaiset ajattelijat, tekivät vihaisen vallankumouksen. Heidän politiikkansa saattoi olla niin keinoja kaihtamatonta ilmeisesti juuri siitä syystä, että heidän nähdäkseen kyse oli objektiivisesta yhteiskunnallisesta totuudesta. Vastustajat olivat tieteellisesti väärässä. Voidaan ehkä sanoa, että tuolloin tieteellinen totuus oli jollakin tavalla peräisin

NIINA LEHTONEN BRAUN: *NIMETÖN*, SARJASTA "THESE FOOLISH THINGS REMIND ME OF YOU", 2015,
SEKATEKNIikka PAPERILLE, 64 X 50 CM.

vihasta. Sata vuotta myöhemmin näyttää siltä, että tutkimus on aivan vaaratonta. Vihaiset totuudet tuntuvat epäasiallisilta ja epämiellyttäviltä. Silti tutkimus joutui mukaan vihanpidon vakaviin peleihin, tällä kertaa ilman omaa aloitettaan, nimittäin kohteeksi.

Tässä se vika ehkä piileeekin: ihmisten mielestä me tutkijat emme enää kykene yhteiskunnan kannalta merkittäviin aloitteisiin. Ehkä juuri tällainen saamattomuus on syy, jonka takia kaiken muun lisäksi jopa tutkijoita ruvettiin vihaamaan.

Voimmeko me tutkijat toisaalta enää edes kuvitella yhteiskunnan kannalta relevanttien aloitteiden tekemistä omaksi asiaksemme? Sehän on politiikkaa. Lenin ja Trotski osoittivat vakuuttavasti, mitä yhteiskunnallista ja poliittista merkitystä tieteellä voi olla. Trotskin itsensä luoma koneisto kuitenkin murhasi hänet sekä hänen kaikki kahdeksan sihteeriään, puhumattakaan lukemattomista muista, joilla ei ollut mitään osaa jatkuvan vallankumouksen maailmanlaajuisessa hankkeessa. Tutkijoiden ei kai ole viisasta ruveta kasvattamaan vallankumouksellista henkeä muualla kuin omien pienten tiedeympyröidensä sisällä. Mutta kun viime vuonna alettiin puhua totuudenjälkeisestä ajasta, vihasta tuli teema, joka haastoi nimenomaan tiedettä ja tutkimusta katsomaan näiden ympyröiden ulkopuolelle.

Jospa tosiaankin katsotaan, mitä on menossa ympärillämme.

Ehkä me emme voikaan enää jatkaa aivan tavalliseen tapaan. Ympäristön esittämät haasteet eivät ole sellaisia, joihin voisi vastata tekemällä niistä tieteellisen selvityksen ja sitten sanomalla epätietoisille, ahdistuneille ja vihaisille ihmisille: katsokaa, enää ei ole mitään pelättävää. Kyse on vakavammasta haasteesta, ellei jopa provokaatiosta. Kyse on post-totisesta häpeämättömydestä, joka on ilmennyt kaiken muun ohella juuri tieteen ja tutkimuksen välineiden ja käytäntöjen halvalla panemisena ja sumeilemattomana hyväksikäyttönä. Viileä totuus tai ainakin selkeä ja tasapainoinen argumentaatio ovat useiden mielestä edelleen tieteen ainoa mahdollisuus osallistua yhteiskunnalliseen elämään. Eräs syy, miksi tällainen totinen tiede on ruvennut yleisön silmissä näyttämään jotenkin lapselliselta touhulta, on nähdäkseni se, että näitä tieteelle niin ominaisia elementtejä, totuutta ja argumentaatiota, on ruvettu käyttämään vallan muissa ympyröissä. Totuus ja argumentaatio ovat osoittautuneet mitä vitsikkäimmiksi ivaamisen ja panettelun muodoiksi.

Tässä tilanteessa nousee esiin kysymys oikeasta strategiasta.

Jos me jukuripäät tutkijat otamme vihan ympyröissä meneillään olevat totuudet ja argumentit vakavasti, jos viemme tuolit luentosalin eteen ja alamme järjestellä väitöstilaisuuksia, vastustajamme twitterissä ja kaiken maailman ajatuspajoissa saavat vain entistäkin paremmat naurut: katsokaa tutkijaa, hän luulee, että olemme tosissamme! Toisaalta, jos provosoidumme ja tunnistamme heidät tosiaankin ”vastustajiksi”, niin silloin tulemme vahingossa ryhtyneeksi ”kamppailuun” näiden vastustajien ehdoilla. Olemme joutuneet vihanpidon vieraskentälle, jossa yleisö ratkaisee voittajan, eikä se tule olemaan meidän puolellamme.

Strategian täytyy siis olla sellainen, joka välttää nämä molemmat sudenkuopat. *Meidän* ei kannata ottaa vakavasti vihanpitäjiä, *heidän* totuuksiaan ja argumenttejaan, sillä tällä tavoin joudumme naurunalaisiksi. Ne on siis parasta yksinkertaisesti ohittaa, totaalisella tieteellisellä ylimielisyydellä. *Meidän* ei myöskään kannata tunnustaa vihanlietsojia vastustajiksemme, sillä silloin olemme peruuttamattomasti hävinneet kamppailun. *Heidät* on parasta alistaa totaalisella tieteellisellä ylimielisyydellä, eli olemalla ryhtymättä mihinkään kamppailuun.

Mitä on tehtävä? Jos emme voi ryhtyä kamppailuun vihan kanssa, ehdotan, että tarkastelemme toista mahdollisuutta: voidaanko se ottaa vakavan tieteellisen ja teoreettisen työn kohteeksi? Jos tutkimus voidaan panna vihan kohteeksi, voimmeko vastaavasti panna vihan tutkimuksen kohteeksi. Viha tutkimuksen kohteena ei tietenkään ole mikään uusi aihe. Liian usein se on kuitenkin tullut sellaiseksi vasta vakavien vahinkojen jo satuttua ja tilanteen mentyä ohi. Voidaan ehkä sanoa, että viha on ollut useimmiten jälkiviisauden kohteena. Voisiko tutkimus, menneestä oppineena, tällä kertaa yrittää kiirehtiä tapahtumien edelle?

Suurelta osin tutkimuksen on kaikesta huolimatta katsottava tavalla tai toisella taaksepäin, analysoitava jo kertaalleen koettuja kokemuksia ja muistutettava niistä. Pidän kuitenkin mahdollisena, että tällä kertaa paljastuu myös valtaamattomia alueita. Sellainen voisi olla ainakin juuri tuo tieteelle ja tutkimukselle ominaisten elementtien, totuuden ja argumentaation, kietoutuminen vihasta nousevan poliittisen kulttuurin sisään. Pidän mahdollisena, että tämä reitti voi johtaa lopulta peilin ääreen: tieteen ja tutkimuksen salaisten, väkivaltaisten ja siksi tukahdutettujen totuuksien jäljille.

Mikä järjetön luontokappale siellä oikein puhkailee?

— SAMULI HURRI

VIITTEET

1. Aleksis Kivi, *Seitsemän veljestä*. Helsinki: SKS 2000 (1870) 363–364.
2. Mt., 279.